

Zelfsturend leren

Leren leren de school in

Door samen met leerlingen bewust bezig te zijn met onderzoeken, plannen en nadenken over het leren worden leerlingen hier steeds beter in. Leerlingen die over meer zelfregulerende vaardigheden beschikken, behalen betere prestaties.

TEKST MARLOES HOEDJES-KOOP, MIJKE SMOLDERS, ELINE VAN DELFT EN LEONTINE VAN DE VEN

Zelfsturing wordt door Van Noort (2004) omschreven als het vinden van de eigen identiteit en die richtinggevend laten zijn voor de eigen ontwikkeling. Onder zelfregulerend leren wordt verstaan: het vermogen om het eigen leren in goede banen te leiden, te beoordelen en bij te sturen (Dijkstra, 2015). Bij metacognitie, het vermogen om na te denken over je gedrag en gedachten, ligt de focus vooral op kennis, waar bij zelfregulatie en zelfsturend leren de focus ligt op zowel de cognitie als de regulatie van het gedrag en de emotionele regulatie (Dinsmore, Alexander, & Loughlin, 2008).

ONTWIKKELING VAN VAARDIGHEDEN

Als de adolescentie eenmaal voorbij is, ontwikkelt metacognitie zich niet meer. Daarom zijn de basis- en middelbare schoolperiode cruciaal voor de ontwikkeling van deze kennis en vaardigheden (Dijkstra, 2015). Kinderen van nu hebben ook specifieke leervaardigheden nodig

die verder gaan dan het opnemen van leerstof, gezien onze snel veranderende maatschappij, waarin mensen vaak een leven lang blijven leren. Maar hoe geef je dit 'leren leren' nu vorm in je klas, school of de gehele organisatie?

LEIDRAAD LEREN LEREN

SKOzoK, een onderwijsstichting met dertig basisscholen in Zuidoost-Brabant, heeft de ambitie om haar leerlingen vaardig te maken in het leren leren. Het doel is een wezenlijke verandering van wat en de manier waarop leerlingen leren tijdens hun schoolloopbaan. Een eerste stap werd gezet door het verkennen van de mogelijkheden om het concept leren leren concreet toe te passen in de praktijk van het basisonderwijs. Deze verkennende notitie (Laenen, 2014), gebaseerd op inzichten van de Rijksuniversiteit Groningen, vertaalde het leren leren naar leerstrategieën die toepasbaar zijn in het primair onderwijs. Om ervoor te zorgen dat alle collega's het leren leren op

BEELDMATERIAAL: SKOZOK

Een leerling werkt met de leidraad leren leren

afgestemde wijze aan zouden bieden, werd een houvast ontwikkeld in de vorm van een leidraad. Een leidraad die richting geeft, maar ook ruimte biedt om leren leren handen en voeten te geven in de eigen context.

tieve vaardigheden, cognitieve kennis, sociale en communicatieve vaardigheden en motivatie (zie figuur 1). De strategieën zijn hoofdzakelijk gebaseerd op het boek *Effectiever leren met leerstrategieën* van Dijkstra (2015).

ZESTIEN LEERSTRATEGIEËN

Leerstrategieën bieden handvatten om je te kunnen aanpassen aan de snel veranderende maatschappij. Het zijn concrete manieren van leren die leerlingen kunnen inzetten om zich kennis en vaardigheden eigen te maken (Dijkstra, 2015). Het versterken van leerstrategieën bij leerlingen zou de studieprestaties significant verbeteren (De Boer, Donker-Bergstra, & Kostons, 2012). Daarnaast zorgt het structureel aanbieden van leerstrategieën voor meer zelfregulerend vermogen bij de leerling, aldus Schalkers, De Haan en Booij (2014).

Volgens De Boer, Donker-Bergstra en Kostons (2012) zijn er veertien leerstrategieën die leerlingen kunnen inzetten om hun leren in goede banen te leiden. Daarnaast is samenwerken, wat verweven zit in alle strategieën, binnen SKOzoK als extra strategie opgenomen. Ook het kunnen vinden en gebruiken van de juiste informatie is essentieel in het huidige digitale tijdperk. Uitgangspunt binnen SKOzoK werden daarom zestien leerstrategieën voor vijf verschillende soorten vaardigheden, ook wel clusters genoemd: metacognitieve kennis, metacogni-

Leerstrategieën voor metacognitieve kennis

1. Kennis van leerstrategieën
2. Zelfkennis

Leerstrategieën voor metacognitieve vaardigheden

3. Plannen en voorspellen
4. Monitoren en controleren
5. Evalueren en reflecteren

Leerstrategieën voor cognitieve kennis

6. Herhalen
7. (Dieper) verwerken
8. Informatie interpreteren en gebruiken

Leerstrategieën voor sociale en communicatieve vaardigheden

9. Organiseren eigen werkomgeving
10. Assertiviteit
11. Empathie en luistervaardigheid
12. Samenwerken

Leerstrategieën voor motivatie

13. Doorzettingsvermogen
14. Effectief gebruiken van zelfkennis
15. Taakwaarde kennen
16. Eigen prestatiebeoordeling

Figuur 1 – Zestien leerstrategieën (bron: SKOzoK)

Figuur 2 – Het monstertje GoGo staat voor doorzettingsvermogen

LEERSTRATEGIEËN VISUALISEREN

Leerstrategieën reiken tools aan om over het leerproces te praten en er inzicht in te krijgen. Eén van de meest geslaagde manieren om te werken met leerstrategieën is om er een personage aan te koppelen (Clarke, 2016). Met een beschrijving van elk personage, waarin de verschillende onderdelen van die leerstrategie worden uitgediept, kun je de leerstrategie aan de leerlingen uitleggen. Zo spreekt iedereen dezelfde taal en begrijpt men elkaar. Bij SKOzoK werden de leerstrategieën omgezet naar een taal die meer toegankelijk is voor kinderen. Ook kregen leerstrategieën een gezicht; voor elke strategie werd een 'monstertje' bedacht. Alle monsters kregen ook een naam: Sam en Sterk voor samenwerken, Ikke voor zelfkennis en GoGo voor doorzettingsvermogen. Ze zijn een 'rolmodel' van de leerstrategie. De monstertjes hebben kwaliteiten die horen bij de strategie. Om de kinderen ook daadwerkelijk te laten werken met de monstertjes werden materialen ontwikkeld, zoals stickers, schriften, kanjerkaarten en vertelplaten.

VAN THEORIE NAAR PRAKTIJK

Om de leidraad leren leren te vertalen van organisatie- naar schoolniveau, en zo goed mogelijk aan te sluiten bij de leerkrachten op de werkvloer, is ervoor gekozen om het proces om tot een leidraad te komen te laten (bege) leiden door leerkrachten (bottom-up). Er werd een projectgroep met leerkrachten samengesteld en op elke school werd een ambassadeur gezocht, een leerkracht die de leren leren-ker op de school trekt. Deze leren-leerkrachten komen twee keer per jaar bij elkaar om ideeën uit te wisselen, van elkaar te leren en elkaar te inspireren over de implementatie van het leren leren binnen hun teams. Zij zijn de verbindende factor tussen de projectgroep en de leerkrachten in hun team.

AANPAK GEFASEERD INVOEREN

Op de meeste SKOzoK-scholen wordt inmiddels gewerkt met de leidraad leren leren. Op een aantal scholen is het concept al ver doorontwikkeld, andere scholen zitten nog in de introductiefase. Het leren leren begint met een oriëntatiefase aan de hand van theorie. Daarna volgt de introductie op de scholen met behulp van monstertjes. Vervolgens gaan scholen experimenteren met het gebruik van

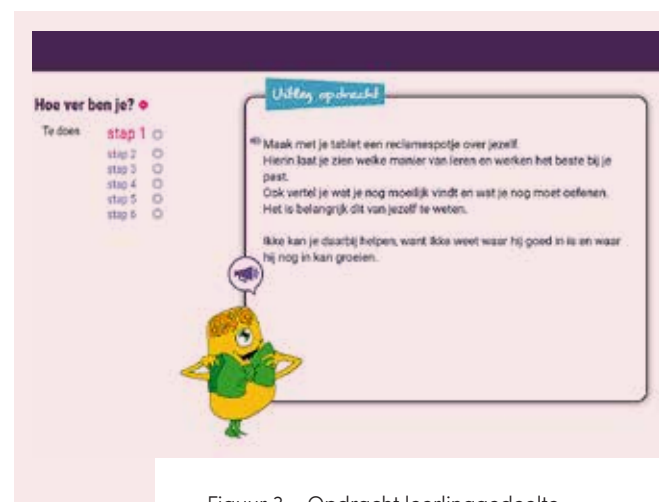

De lerenposter maakt de leerstrategieën inzichtelijk; voor elke strategie is een bijpassend 'monstertje' bedacht

materialen als schriftjes en stickers om het leren leren uiteindelijk volledig schoolbreed te implementeren als een doorgaande lijn.

KIND VERANTWOORDELIJK MAKEN

Er zijn veel manieren om het leren leren op te nemen in het dagelijks onderwijs. Denk bijvoorbeeld aan de leerstrategieën als vast onderdeel van het rapport, een doelenmuur maken met de hele groep of het verwerken van de strategieën in de weektaak, waarbij je de leerlingen de leerstrategieën op iedere taak laat toepassen. Het doel is uiteindelijk om de leerlingen zelf verantwoordelijk te maken voor hun leervaardigheden.

Figuur 3 – Opmiddeleerlinggedeelte website; het monstertje Ikke biedt hulp

Een onderdeel van de leidraad *leren leren* van SKOzoK is een website met zowel een leerkracht- als leerlinggedeelte. Om leerkrachten mee te nemen in het geven van inhoud aan de website, werd gevraagd om praktijkvoorbeelden aan te leveren. Daardoor is de website nu gevuld met activiteiten die je in de klas kunt inzetten rondom de zestien leerstrategieën (zie figuur 3 voor een voorbeeldopdracht). Leerlingen zetten bijvoorbeeld letterlijk de bril van de juf op om het werk van een medeleerling te bekijken, waarna ze hem of haar feedback en tips geven. Om situaties te creëren waarin leerlingen bepaalde strategieën expliciet moeten gebruiken, is het leerlinggedeelte van de leidraad gemaakt. Hierin staan voor iedere leeftijdscategorie per leerstrategie uitdagende opdrachten beschreven die de leerlingen grotendeels zelfstandig kunnen maken. Om de opdracht tot een goed einde te brengen, moet een bepaalde leerstrategie ingezet worden. Zo oefenen de leerlingen van groep 7 en 8 met assertiviteit (monstertje Asse) door een 'gebruiksaanwijzing' van zichzelf te maken. Hierin beschrijven ze hoe ze graag behandeld willen worden door anderen. Op die manier leren ze om te vragen en te zeggen wat ze nodig hebben om zich prettig te voelen.

MONSTERTJES ZICHTBAAR IN DE KLAS

Op basisschool De Drijfveer zijn de leerstrategieën opgenomen in het portfolio en zijn

ze een vast onderdeel van de kindgesprekken. De leerlingen stellen hun eigen doel en koppelen daar een monstertje aan dat hen kan helpen om het doel te bereiken. Op de Christoffelschool wordt, samen met de kinderen, het 'Ikke-blad' van het rapport ingevuld. Samen worden nieuwe doelen geformuleerd. In het 'Ikke-boekje' worden de leerstappen en groeimomenten vastgelegd. In de klassen wordt op vele creatieve manieren gewerkt met de monstertjes. Zo kijken kinderen in groep 1/2 met een Nettie-kroon op hun hoofd of er netjes is opgeruimd... of 'Net Nie'. Er worden monsterstickers ingezet als beloning: een leerling die doorzet, ook al is het moeilijk, krijgt een GoGo-sticker. Een ander voorbeeld is het 'Zieme-hoekje'. Hierin verzamelen kinderen werk waar ze trots op zijn: 'Zie mij eens...'

BELANGRIJKE PIJLER

Ter evaluatie van het strategisch beleidsplan van de stichting is een enquête afgenomen onder alle medewerkers van SKOzoK, de leerlingen en hun ouders. *Leren leren* blijkt de schoolontwikkeling te zijn waar de leerkrachten het meest trots op zijn; 85 procent ziet *leren leren* als belangrijke pijler in het nieuwe beleidsplan. 'De leerstrategieën zijn sinds de introductie van de monstertjes veel duidelijker geworden voor de leerlingen. Ze kunnen zich echt inleven in een monster, waardoor ze veel intensiever bezig zijn met de strategieën', aldus een leerkracht op basisschool De Drijfveer. Ook ouders onderschrijven het belang van *leren leren*; 94 procent geeft aan het belangrijk te vinden dat kinderen *leren* hoe zij het beste kunnen *leren*. Hiermee kan gesteld worden dat het gedachtegoed van *leren leren* binnen SKOzoK wordt omarmd en steeds meer wordt uitgedragen.

TAAL VOOR ABSTRACTE BEGRIPPEN

Vind je het belangrijk dat kinderen *leren* hoe zij het beste kunnen *leren*? En dat ze de basisschool verlaten met in hun rugzak onder andere zelfkennis, vaardigheden om te kunnen plannen, reflecteren en samenwerken? Neem leerstrategieën als uitgangspunt voor het *leren leren*. Het gebruik van visualisaties en kindertaal helpt om de kinderen mee te nemen in deze abstracte begrippen.

MARLOES HOEDJES-KOOP,
MIJKE SMOLDERS,
ELINE VAN DELFT EN
LEONTINE VAN DE VEN
zijn procesbegeleiders
van de leidraad *leren leren*
(www.skozok.nl/lerenleren)

De literatuurlijst is te vinden op:
www.jsw.nl/artikelen

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op tablet en pc via Schooltas

Voor slechts €79,95 per jaar

Studenten ontvangen 50% korting

Krijg toegang tot het digitaal archief (>1.000 artikelen)

special
Visie op goed rekenonderwijs

Meer weten?
Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692